

Hvorfor børn udvikler sig, som de gør

Gruppessocialisationsteorien
– et bud på en ny forståelse af børns personlighedsudvikling

Af cand.psych Eva Silberschmidt Viala

2

Rapporten er led i BUPLs satsningsområde:
Børn og unges kompetenceudvikling

B U P L

Indhold:

[Indledning af Unni Lind, pædagogisk udviklingskonsulent i BUPL](#)

[Resumé](#)

[Gruppessocialisationsteorien – et bud på en ny forståelse af børns personlighedsudvikling](#)

[Forældres betydning for deres børns udvikling](#)

[Andre voksnes betydning for børns udvikling](#)

[Afsluttende bemærkninger](#)

Indledning

The Nurture Assumption af Judith R. Harris eller Gruppessocialiseringsteorien

I den pædagogiske verden dukker der med jævne mellemrum nye psykologiske og pædagogiske teorier op. Mange af disse er omfattende og svært tilgængelige og deres overvejelser når derfor ikke ud til aktørerne på det pædagogiske område. Et af de seneste skud på stammen er en ny, spændende og provokerende amerikansk teori om børns gensidige socialisering. BUPL har bedt cand. psyk. Eva Silberschmidt Viala læse Judith R. Harris' omfattende værk "The Nurture assumption" og give et kortfattet sammendrag af bogens centrale pointer.

En væsentlig grund til at interessere sig for Judith R. Harris' teori er hendes provokerende påstand om, at det er børns jævnaldrende venner, der har en afgørende betydning for det enkelte barns personlighedsudvikling. Forældrenes og andre voksnes betydning er ifølge Harris overdrevet og ikke tilstrækkeligt dokumenteret. Børn udvikler sig og lærer andre steder end i familiens skød. I den pædagogiske verden er dette en gammel nyhed, her har man længe vidst at barnet socialiseres i familien og i daginstitutionen (heraf begrebet dobbeltso- cialisering) og at denne kombination netop udvikler forskellige kompetencer hos barnet. Det nye ved Harris' teori er at hun tager skridtet fuldt ud - ud med forældrene og ind med børne- gruppen. Med dette i baghovedet bliver det centralt at fastslå, hvor den vigtige børnegruppe så befinder sig. I det moderne danske samfund kan man finde børnegruppen i daginstitutionen. Her opholder størsteparten af de danske børn sig det meste af dagen. Daginstitutionen er i dag en social arena, hvor børn bl.a. lærer spilleregler for socialt samvær f.eks. gennem legen. Den udgør et mødested, hvor børn gives mulighed for at etablere det man kan kalde "børnefællesskaber", og hvor de i høj grad producerer kultur.

Harris pointerer, at forældrene stadig har en stor betydning for børns liv, bl.a. har de et ansvar for at give børn trygge rammer og sørge for en god hverdag. Denne opgaves deles i dag med det pædagogiske personale, der har til opgave at skabe trygge og udfordrende rammer for børn. Det pædagogiske personale i daginstitutionen har en central funktion som inspirator, norm- og rammesætter for børns liv. Harris peger på, at man som lærer (eller pædagog) både har magt og ansvar. Man skal være opmærksom på, at man øver indflydelse på regler, værdier og normer i børnegruppen. Harris sætter om ikke direkte så i høj grad indirekte fokus på daginstitutionen og det pædagogiske arbejde, der foregår der. Ikke fordi voksne per definition er centrale omdrejningsfigurer for børnene, men fordi voksne er dem, der sætter rammerne for børns liv sammen. Nogle barndoms rammer der får afgørende betydning for hele barnets personlighedsudvikling.

Harris' teori rummer mange kontroversielle antagelser, som ikke dokumenteres grundigt, især er hendes manglende overvejelser om betydningen af børns familiemæssige baggrund

i forhold til deres identifikation med en bestemt børnegruppe problematisk. Trods svagheder ved Harris' bog er det inspirerende læsning der bør få øjnene op for daginstitutionen som en central udviklingsarena!

The Nurture Assumption af Judith R. Harris (1999) Touchstone (N.Y).
(Bogen er netop udkommet på Gyldendal: Myten om børns opdragelse, 240 sider, 295 kr.)

God læselyst
Unni Lind, pædagogisk udviklingskonsulent i BUPL.

Resumé

En af hjørnestenene indenfor udviklingspsykologien og pædagogikken er antagelsen om, at forældre og deres opdragelsesmetoder spiller en afgørende rolle for deres børns personlighedsudvikling. Denne antagelse ligger til grund for vore måder at tænke om børn og forældre på, ligesom den præger det meste arbejde med børn, unge og deres familier.

Antagelsen om forældres betydning for deres børns personlighedsudvikling er imidlertid ikke rigtig. Det er i hvert fald, hvad Judith Rich Harris hævder i sin bog "The Nurture Assumption" fra 1998, som bygger på prisbelønnet socialpsykologisk forskning ("The Nurture Assumption" oversættes her med *antagelsen om opdragelsens betydning for børns personlighedsudvikling*. "The Nurture Assumption" vil i det følgende blive refereret til som "opdragelses-antagelsen".)

Ved en kritisk gennemgang af den eksisterende forskning på området når Harris blandt andet frem til, at "opdragelses-antagelsen" aldrig er blevet dokumenteret. Der er med andre ord ingen beviser for, at den måde, forældre er på overfor deres børn, skulle sætte sig nogle langvarige spor i deres børns personlighedsudvikling. På den baggrund udvikler Harris gruppesocialisationsteorien, som er et banebrydende og provokerende bud på en ny forståelse af børns personlighedsudvikling.

Gruppesocialisationsteoriens hovedtese er, at det er børns jævnaldrende venner, der har betydning for deres personlighedsudvikling. Det er i gruppen af jævnaldrende, at socialiseringen finder sted - og hos Harris vil det også sige personlighedsudviklingen.

Dette notat gennemgår gruppesocialisationsteorien i korte træk, belyser centrale pointer og diskuterer teoriens påstande om henholdsvis forældres og de jævnaldrende venners betydning for børns personlighedsudvikling.

Gruppesocialisationsteorien – et bud på en ny forståelse af børns personlighedsudvikling

Judith Rich Harris' bog "The Nurture Assumption" (1998) er en præsentation af gruppesocialisationsteorien, som Harris har udviklet i et forsøg på at give en ny forståelse af børns personlighedsudvikling. Teorien blev første gang præsenteret i det meget ansete psykologiske tidsskrift *Psychological Review* i 1995.

Gruppesocialisationsteorien er en meget sammensat teori, der henter inspiration fra mange forskellige psykologiske retninger og faglige discipliner. Teorien udspringer dog primært af en fundamental kritik af udviklingspsykologien og er et opgør med den grundlæggende antagelse om, at det skulle være forældrene, der har den største betydning for deres børns personlighedsudvikling.

Ifølge gruppessocialisationsteorien er det børns jævnaldrende venner, der er afgørende for børns personlighedsudvikling, og det kan synes både provokerende og udfordrende. Provokerende fordi der hermed rokkes ved vores grundlæggende opfattelser af forholdet mellem børn og deres forældre. Udfordrende fordi teorien åbner for nye handlemuligheder i forhold til både den psykologiske og pædagogiske praksis.

Gruppessocialisationsteorien har da også været genstand for en stor debat i sit hjemland USA, hvor Harris har modtaget en pris for sit arbejde. Der har i kølvandet på debatten samtidigt samlet sig en stor interesse omkring personen Judith Rich Harris. Hvem er hun, og hvilke forudsætninger har hun for at sætte spørgsmålstegn ved en af grundpillerne indenfor psykologien?

Harris er cand. psych. fra Harvard University (USA) og forfatter til en række udviklingspsykologiske lærebøger rettet mod gymnasieelever. Ifølge Harris er det arbejdet som lærebogsforfatter, som har inspireret hendes teoriudvikling: Hun har arbejdet med en bred vifte af teorier indenfor det udviklingspsykologiske område, hvilket har givet et stort overblik og gjort det muligt for hende at holde teorierne op mod hinanden.

Gruppessocialisationsteorien i korte træk

Gruppessocialisationsteorien tager primært afsæt i forskningen indenfor det socialpsykologiske område; særligt i Tajfel og Turners forskning i gruppeadfærd, gruppedynamikker og selvkategorisering (se Harris kapitel 7). Derudover bygger teorien på undersøgelser af, hvordan kultur overføres fra generation til generation, og der trækkes på evolutionsteori samt en række tvær-kulturelle og antropologiske studier.

Mennesket er et "gruppe-dyr"

Harris tager udgangspunkt i den menneskelige natur, som hun studerer ud fra et evolutionistisk perspektiv. På den baggrund når hun frem til, at mennesket er et socialt væsen, som er orienteret mod gruppen. Vore forfædre har levet i små nomadiske grupper, og børns overlevelse har været mere afhængig af gruppens overlevelse end forældrenes. Gruppeadfærd og gruppedynamikker bliver derfor centrale forhold at få belyst for gruppessocialisationsteorien. Hvad indebærer gruppeadfærd, og hvad har betydning for hvilke grupper, vi vælger at identificere os med?

Forskningen i gruppeadfærd peger på, at mennesket først og fremmest identificerer sig med gruppen, og at denne gruppeidentifikation fører til assimilation. Det vil sige, at gruppens medlemmer i stor udstrækning forsøger at tilpasse sig gruppens normer og værdier. Identifikationen fører samtidigt til, at gruppens medlemmer begynder at dele verden op i et "os" og et "dem" med det resultat, at forskelle *mellem* gruppen og de andre øges, mens forskelle *i* gruppen bliver mindre, fordi gruppens medlemmer indretter sig efter hinanden. Forskningen peger derudover på, at der ikke skal særligt meget til at aktivere vores gruppefølelse. I det øjeblik vi indgår i sammenhænge med andre mennesker, vil muligheden for at aktivere vores gruppefølelse være til stede. Det kan være sammenhænge, vi selv vælger at indgå i, eller det kan være sammenhænge, som vi tilfældigt indgår i. Når børn for eksempel placeres på bestemte stuer i en børnehave, vil deres gruppefølelse blive aktiveret. De vil hurtigt føle sig som en del af den børnegruppe, de bliver placeret i, identificere sig med gruppen og synes, at børnene fra de andre stuer er meget forskellige fra dem selv. Det betyder også, at det kan være svært at flytte et barn fra en stue til en anden, for når gruppefølelsen én gang er blevet vakt, er den svær at opløse igen.

Står gruppen ikke i forhold til en anden gruppe, vil gruppeidentifikationen ofte ændre karakter. Det enkelte gruppemedlem vil begynde at identificere sig med sig selv og udvikle individuelle karaktertræk i stedet for at indrette sig efter gruppens normer og værdier. Ifølge Harris fremstår familien sjældent som en gruppe for familiens medlemmer. Derfor aktiveres gruppeadfærden ikke blandt familiens medlemmer.

I gruppesocialisationsteorien kædes gruppeadfærden sammen med menneskets medfødte evne til at kategorisere. At kategorisere betyder blandt andet, at vi – for at blive bedre til at overskue verden – deler mennesker og ting ind i grupper. Vores hjerne er derfor indrettet på en sådan måde, at vi på et meget tidligt tidspunkt (allerede ved 3 måneders alderen) er i stand til at kategorisere.

Begrebet om kategorisering bruges til at indfange, hvordan mennesket kategoriserer sig selv (også kaldet selv-kategorisering). Selv-kategorisering kan ske på flere forskellige måder og niveauer. Det centrale er dog, at mennesket (tilskyndet af dets gruppeorientering) vælger at identificere sig med en eller flere forskellige grupper (kategorier). Spændvidden går fra helt små og eksklusive kategorier som "jeg - et unikt individ" til større kategorier, hvor mennesket ser sig selv som eksempelvis "studerende", "kvinde", "bilist" og/eller "dansker". Måden at kategorisere sig på, kan dog skifte over tid og fra et øjeblik til et andet, afhængig af de handlesammenhænge mennesket indgår i.

Vi tiltrækkes af dem, som ligner os mest

Ifølge Harris kategoriserer vi primært mennesket på følgende tre måder: I forhold til dets køn, alder og race. Babyer kan, siger hun, allerede kategorisere i forhold til køn og alder, før de er et år. Små børn er med andre ord i stand til at skelne mellem piger og drenge, og de kan dele børn og voksne op i hver deres kategori.

Denne påstand bygger på gruppesocialisationsteoriens grundlæggende hypotese om, at mennesket kategoriserer sig med dem, som ligner det mest. Det vil sige, at børn kategoriserer sig med andre børn - særligt jævnaldrende af samme køn - for det er dem, der ligner dem mest. "*A child's goal is to be a successful child*" siger Harris, og det betyder, at børns mål er at blive accepteret af de andre børn (Harris, side 98). Og hvis det indebærer, at de må give afkald på de normer og værdier, som de har med sig hjemmefra, så gør de det.

Derfor er det vennerne, børn identificerer sig med. Det er dem, de gerne vil ligne - og altså ikke deres forældre som "opdragelses-antagelsen" hævder.

Børnegruppens socialiserende rolle

Ifølge Harris formes personligheden i den tidlige barndom og frem til tolv-trettenårs alderen. Allerede i tre-fire års alderen vil man kunne se, at børn begynder at tilpasse deres adfærd til deres venners i børnehaven. De begynder endda at tage den adfærd de lærer med sig hjem.

De vigtigste forandringer sker dog først, når børn bliver syv-otte år. Først da begynder de at indrette sig efter gruppens normer og værdier. Det skyldes, at de har udviklet en selv-vurderingsmodel og dermed bliver i stand til at sammenligne sig selv med de børn, som de deler gruppe (social kategori) med. Det er også i denne periode, at de for alvor finder ud af, hvem de selv er, begynder at udvikle individuelle karakteristika og får mulighed for selv at vælge gruppetilhørsforhold, det vil sige hvilke grupper, de vil sammenligne sig med. Denne periode er derfor også kritisk, idet de rolle børn vælger - eller får tildelt - kan forfølge dem resten af livet:

" Middle childhood is when children get typecast into roles that might last them the rest of their lives. They choose these roles themselves or get nominated for the – or forced into them – by the others." (Ibid., side 181).

Det børn lærer i samvær med deres jævnaldrende venner, er gruppens regler, værdier og normer for, hvordan man skal opføre sig i verdenen udenfor familien. Derfor mener Harris, at børnegruppen har en socialiserende rolle. Det er igennem børnegruppen, at børn lærer de sociale spilleregler at kende. Spilleregler som de vil benytte sig af resten af livet. Det bliver derfor også i socialiseringsprocessen at deres personlighed formes.

Hvis de grupper, børn indgår i, har afgørende indflydelse på deres personlighedsudvikling, er det vigtigt at belyse de forhold, som ligger til grund for børns gruppevalg. Hvad bestemmer børns handlingsgrundlag – det vil sige, hvorvidt et barn vælger en gruppe frem for en anden? Har børns familiemæssige baggrund betydning for deres valg af jævnaldrende venner?

Det bliver desværre ikke belyst af Harris. Det er problematisk, fordi forældres indflydelse netop kan vise sig i børns gruppevalg. Kan man udelukke, at den bagage, børn har med sig fra deres forældre, orienterer dem i en bestemt retning, når de skal vælge deres venner? Hvis børn primært vælger at identificere sig med de grupper af jævnaldrende, der enten har de samme værdier og normer som deres forældre – eller de diametralt modsatte - så er det svært at afgøre, hvorvidt de jævnaldrende venner forstærker forældrepåvirkningen eller erstatter den.

Forældres betydning for deres børns udvikling

Selvom forældre ikke spiller en afgørende rolle for deres børns personlighedsudvikling, så mener Harris alligevel, at forældre har et ansvar. Ansvaret består i at give børn nogle trygge rammer, så de får en god hverdag. Børn er tænkende, følede og sensitive væsener, der er fuldstændigt afhængige af de voksne personer i deres liv. Derfor er det ikke lige meget, hvordan forældre opdrager og behandler deres børn, for som Harris siger:

"We may not hold their tomorrows in our hands but we surely hold their today's, and we have the power to make their today's very miserable." (Ibid., side 291).

Det er ikke i forældres magt at øve indflydelse på deres børns fremtid, men de kan sikre, at deres børn har det godt her og nu.

Harris mener samtidigt, at den første tilknytning mellem mor og barn er meget væsentlig, og hun udelukker heller ikke helt, at forældre kan give deres børn noget med i bagagen.

Betydning af den tidlige tilknytning mellem mor og barn

I antagelsen om forældres betydning for deres børns personlighedsudvikling ligger en forudsætning om, at børns første erfaringer med deres mor (eller anden omsorgsperson) er afgørende for, hvordan de i fremtiden vil håndtere relationer til andre mennesker.

Ifølge Harris er tilknytningen mellem barnet og mor afgørende, da den sikrer, at barnet får en normal social udvikling og udvikler sin hjerne rigtigt. Derudover mener Harris, at forskelle i børns adfærd kan sige noget vigtigt om mor-barn relationen. For eksempel hvor hjælpsom moderen har været, når barnet har været ked af det. Om barnet har kunnet finde trøst hos sin mor, hvis det har været bange etc.

Men blot fordi tilknytningen mellem mor og barn er betydningsfuld, betyder det ikke, at den er afgørende for børns tilknytning til andre mennesker eller, som tilknytningsteorien påstår, skaber en "arbejdsmodel" for, hvordan børn håndterer relationer til andre mennesker (Harris' kritik af tilknytningsteorien bygger på Ainsworth og Bowlby (se Harris side 150 - 152)).

Harris bygger blandt andet sin påstand på en undersøgelse lavet af Lamb og Nash, som viser, at børn, som har en sikker tilknytning til det pædagogiske personale i en børnehave, ikke nødvendigvis har en sikker tilknytning til deres mor (se Harris side 152). Og omvendt, at børn, som har en sikker tilknytning til deres mor, ikke nødvendigvis har en sikker tilknytning til det pædagogiske personale.

Ifølge Harris er der to forklaringer på det. Den første er, at en arbejdsmodel, som bygger på erfaringer med moderen, ikke kan bruges til at generalisere ud fra eller forudsige, hvordan andre voksne vil forholde sig til barnet:

"...the child has learned to expect certain things from his mother, but he would be foolish indeed to generalize these expectations to other people he might meet up with in the future [...] The model is useless for predicting how other people will behave and whether or not it is safe to trust them. " (Ibid., side 151).

Den anden forklaring hænger sammen med Harris' tese om, at der er forskel på gruppefølelser og følelser knyttet til dyadiske forhold (forhold mellem to personer f.eks. mor-barn relationen, venskaber og romancer).

Tesen er formuleret på baggrund af undersøgelser foretaget af engelske udviklingspsykologer med autistiske børn. Undersøgelserne peger på, at normale børn har et socialt modul i hjernen, forstået som et område i hjernen, der er specialiseret i at håndtere sociale stimuli og social adfærd. Dette modul mangler autistiske børn. Harris går dog et skridt videre, idet hun mener, at det sociale modul kan opdeles i to kamre (sub-systemer): Et for dyadiske forhold og et som er specialiseret i gruppe forhold.

Harris pointe er i den forbindelse, at de to kamre følger forskellige regler og har forskellige konsekvenser. Evnen til at indgå i dyadiske forhold er for eksempel baseret på forhold som afhængighed, kærlighed og had, samt glæden ved andres selskab, og det er udviklet allerede fra fødslen, mens evnen til at indgå i grupperelationer forudsætter, at mennesket kan genkende basale fællestræk, og det tager lidt længere tid at udvikle.

Tilknytningen mellem mor og barn er derfor vigtig, men betydningen rækker ikke udover barnets forhold til dets mor, fordi der er tale om et dyadisk forhold, som barnet ikke kan generalisere ud fra, idet det kun er de erfaringer, barnet gør sig i de gruppesammenhænge, det indgår i, som det vil kunne generalisere på baggrund af.

Harris' påstand om, at dyadiske forhold kræver individuelle arbejdsmodeller, mens det er muligt at have generelle arbejdsmodeller for gruppeforhold, bygger på hendes antagelse om, at menneskets sociale modul er delt op i to sub-systemer, som fungerer forskelligt. Det er dog uklart, hvordan hun er nået frem til dette. Harris begrundes sin antagelse med, at menneskets visuelle system, er delt op i sub-systemer. Men det behøver ikke at betyde, at menneskets sociale modul også er delt op i sub-systemer. Harris refererer ikke til andre, der mener som hende.

Et andet problem er Harris' argument med, at andre voksne ikke er lige som mor, og det derfor vil være "dumt" af barnet at generalisere sine erfaringer med mor til andre voksne (jvf. citatet ovenfor). Harris argumenterer ved hjælp af "commonsense" slutninger, som - selvom de er besnærende - ikke bygger på nogen form for saglig dokumentation.

Det er samtidigt tankevækkende, at Harris på den ene side mener, at tilknytningen mellem mor og barn er vigtig for barnets sociale udvikling, men på den anden side ikke tror, at tilknytningen har betydning for, hvordan barnet udvikler sig som person. Harris uddyber desværre heller ikke, hvad hun forstår ved en "normal social udvikling".

Betydningen af børns familiemæssige forudsætninger - hvad børn får med sig hjemmefra?

Harris er enig med "opdragelses-antagelsen" i, at børn lærer fra deres forældre og at de i første omgang derfor tilegner sig de regler, værdier og normer, som deres forældre har. Disse regler, værdier og normer, som også kan ses som børns familiemæssige forudsætninger, har de med andre ord med sig, når de møder deres jævnaldrende kammerater. Men her hører enigheden også op. I følge gruppesocialisationsteorien bruger børn deres familiemæssige forudsætninger forsigtigt, da det er de spilleregler for social adfærd, som deres jævnaldrende venner har, som er vigtigst. Det, børn lærer fra deres forældre, bruges med andre ord kun i det omfang, det er i overensstemmelse med de regler, værdier og normer, som de andre børn i gruppen har.

Der er dog undtagelser, og det drejer sig om de værdier, som er knyttet til forældrenes indstilling til karriere, politik og religion. I følge Harris, vil disse værdier ofte blive fastholdt af børnene – også selvom de er forskellige fra dem, som ligger i gruppen, fordi gruppen kun påkræver konformitet af dens medlemmer til en vis grænse.

"There are behaviors that are obligatory and those that are optional, and which is which depends upon the group you're in." (Ibid., side 330).

På nogen områder er det obligatorisk at følge gruppens normer og værdier, mens det på andre områder kan stå gruppens medlemmer mere frit at vælge sine normer og værdier. Det afhænger af den gruppe man er i.

Som udgangspunkt er det dog problematisk at tro, at forældre spiller en afgørende rolle for deres børns personlighedsudvikling. Børn bruger hinanden som rollemodeller. De forsøger ikke at ligne de voksne eller leve op til deres værdier og normer.

Grunden til at udviklingspsykologien er gået ud fra, at "opdragelses-antagelsen" var rigtig, skyldes ifølge Harris, en række grundlæggende problemer i udviklingspsykologien, som kort vil blive skitseret nedenfor.

Miljøet er mere end forældrene

Indenfor udviklingspsykologien er der ifølge Harris en bred enighed om, at både arv og miljø spiller en rolle for børns personlighedsudvikling: At ca. 50% af børns personlighed ligger i deres gener (er medfødt), og at de sidste 50 % bestemmes af miljøet. Mennesket fødes altså med en række genetisk bestemte kendetegn. Disse kendetegn disponerer børn til at udvikle en bestemt personlighed. Men miljøet kan ændre dette.

Problemet er imidlertid, ifølge Harris, at udviklingspsykologi har taget for givet, at det er forældrene og deres adfærd og opdragelsesmetoder, der primært udgør miljøet. Men miljøet er meget andet end forældrene, påpeger Harris.

Når for eksempel børn af immigranter ikke bliver som deres forældre - men derimod tilegner sig det nye lands kultur, sprog og normer, så er det fordi, at børn lærer fra andre end deres forældre. Skal man forstå, hvorfor børn af immigranter udvikler sig, som de gør, er det altså nødvendigt at fokusere på miljøet udenfor familien. Og ifølge gruppesocialisationsteorien vil det sige, på det miljø som børn deler med deres jævnaldrende venner.

Som det er nævnt ovenfor, er det børns venner og ikke opdragelsen – det vil sige ikke det miljø, som forældrene giver - som er væsentlig for vores forståelse af børns personlighedsudvikling. Når en familie derfor tages ud af sin kulturelle sammenhæng og sættes ned i en ny og anderledes sammenhæng (flytter fra et land til et andet, eller flytter til et nyt kvarter),

så vil børnene tilegne sig deres nye venners sproglige og kulturelle færdigheder – på bekostningen af deres forældres. Det samme gør sig gældende, hvis en velfungerende familie bosætter sig i et socialt belastet kvarter. Disse børn vil, ifølge gruppesocialisationsteorien, tilegne sig de egenskaber, som børnene har her. Omvendt vil en socialt belastet familie, som flytter til et godt kvarter med velfungerende børn, kunne forvente, at deres børn tilegner sig tilsvarende "gode" egenskaber.

Fordi børnegruppen har en socialiserende rolle, mener Harris også, at børns skolepræstationer er mere afhængige af, hvilket forhold deres venner har til skolen, end hvilke holdninger deres forældre har. Det samme gør sig gældende i forhold til børns rygevaner. Børns rygevaner hænger ikke nødvendigvis sammen med deres forældres. Den vigtigste indikator for, om børn ryger, er, om deres venner gør det. Det får Harris til, i et afsluttende kapitel i sin bog ("What Parents Can Do") at understrege overfor forældre, hvor vigtigt det er, at de er opmærksomme på deres børns venner. Harris går endda så langt som til at foreslå forældre at flytte, hvis de oplever, at deres børn begynder at tilegne sig "dårlige" vaner.

Børns indflydelse på deres forældre

Et andet væsentligt problem, som Harris fremhæver, er, at udviklingspsykologien primært ser forældre-barn relationen som envejs. Udviklingspsykologien har derfor ikke været god nok til at inddrage betydningen af, at det ikke kun er forældre, der øver indflydelse på deres børn, men at børn også kan øve indflydelse på deres forældre.

Børn fødes med en række genetiske dispositioner. Nogle børn er for eksempel kønnere end andre, nogle er mere aggressive, andre har lettere til latter osv. Ifølge Harris kan disse forskellige karakteristika få indflydelse på, hvordan forældre behandler og opdrager deres børn. Sammenhængen mellem forældres opdragelsesmetoder og børns personlighedsudvikling er derfor ikke ensidig. Det kan være svært at afgøre, hvad der kommer først. Eller sagt på en anden måde, forældres adfærd og opdragelsesmetoder kan lige så godt være udtryk for deres børns (medfødte) forskelligheder, som børns forskelligheder kan give anledning til forskellige opdragelsesmetoder.

Faldgruber i den udviklingspsykologiske forskning

Et tredje problem som rejses af Harris, er knyttet til forskningen på det udviklingspsykologiske området, som hun mener hviler på et uholdbart grundlag. Forskningen er derudover præget af alt for mange fejlagtige slutninger, og det er – trods påstande om det modsatte – endnu ikke lykkedes videnskabeligt at påvise sammenhængen mellem forældres adfærd og opdragelsesmetoder og børns personlighedsudvikling.

Harris bruger meget energi og plads på at dokumentere denne på stand. Hun foretager blandt andet en kritisk metodegennemgang af den eksisterende forskning og når frem til, at forskningen ikke lever op til reglerne for videnskabeligt arbejde. Når man for eksempel ønsker at undersøge sammenhængen (korrelationen) mellem forældres adfærd, opdragelsesmetoder og børns udvikling, så er det nødvendigt, at undersøgelsen udføres under nøje kontrollerede betingelser. Ellers bliver det svært at sige noget fornuftigt om, hvilke variabler der er årsag til hvilke virkninger.

Men, siger Harris, det er for det første ikke muligt at isolere forældres adfærd og opdragelsesmetoder fra alle de øvrige forhold, der spiller ind på børns udvikling, blandt andet forældres socioøkonomiske forhold, de institutioner børnene går i (børnehaver, skoler, SFO'er), børnenes venner, nabolag m.m.

For det andet har de forskellige forhold, som udgør børns miljø, det ofte med at samvariere. Forældre og børn ikke bare deler de samme gener, de tilhører også den samme etniske gruppe, den samme sociale klasse, og de bor i det samme kvarter. Forældre og børn deler med andre ord en række af de samme livsbetingelser. Man kan også sige, at børn af velfungerende forældre tit går i gode skoler, bor i et godt kvarter og har dygtige og velfungerende venner. Resultater er, at velfungerende forældre ofte vil få velfungerende børn. Forskningen er derfor fejlagtigt nået frem til, at grunden til, at børn ligner deres forældre, er på grund af opdragelsen. Men fordi to variabler varierer sammen, er det ikke nødvendigvis ensbetydende med, at der er nogen sammenhæng. For det kan være svært at afgøre, hvilke af alle disse forhold der er afgørende for børns personlighedsudvikling. Det betyder også, at vi ikke kan være sikre på, at det udelukkende er forældrenes skyld, at børn bliver, som de gør.

Dertil kommer, at forskere, i følge Harris, ofte begår den fejl, at de kun inddrager et barn fra hver familie i deres undersøgelser. Dermed overses de personlighedsforskelle, som der er mellem søskende, selvom de er vokset op med de samme forældre. Forskelle som kunne have givet et andet billede af forældres betydning for deres børns personlighedsudvikling.

De undersøgelser, som har inddraget flere børn fra samme familie (f.eks. undersøgelser af tvillinger og undersøgelser af fødselsrækkefølgens betydning for børns personlighedsudvikling) peger på, at hvis der er en forældreffekt, så er den forskellig fra barn til barn indenfor den samme familie.

Tvillinge-undersøgelserne er interessante, fordi tvillinger deler de samme gener. Dette giver mulighed for at få et billede af, på hvilke måder arv og miljø præger tvillingers personlighedsudvikling forskelligt. Ifølge disse undersøgelser så ligner tvillinger ikke hinanden mere - selvom de deler de samme gener og opdrages af de samme forældre - end hvis de var vokset op i hver deres familie, hvilket er tilfældet, hvis en eller begge bortadopteres. Hvis forældre har en betydning, så peger undersøgelserne derfor på, at betydningen må være forskellig fra den ene tvilling til den anden. Man kan også sige, at forældre udgør et unikt miljø for hver af deres børn.

De undersøgelser, som har belyst forældreffekten ud fra børns position i søskendeflokken (som første fødte, mellemste eller yngste barn), er nået til tilsvarende resultater. Den plads et barn optager i søskendeflokken, har ikke nogen systematisk betydning for, hvordan barnet udvikler sig som person. Så heller ikke disse undersøgelser kan dokumentere en forældreffekt.

Der kan stilles spørgsmålstejn ved Harris' kritik af udviklingspsykologien. Mange psykologer vil blandt andet ikke være enig med hende i, at psykologien er nået til en bred enighed om, at arv og miljø har en lige stor betydning for personlighedsudviklingen. Samtidig er det vigtigt at understrege, at en række andre psykologiske teorier (blandt andet socialpsykologien) inddrager forhold, som ligger udenfor familien, til forståelse af børns udvikling. Det er i den forbindelse tankevækkende, at Harris i sidste ende selv kommer til at ligge under for en snæver forståelse af miljøet, da hun ser det som værende det, børn deler med deres jævnaldrende venner. Forhold som børnenes institution og skole, forældrenes socioøkonomiske forhold etc. nævnes men inddrages ikke i den gruppesocialisationsteoretiske tilgang.

Den metodekritik, som Harris rejser, er dog mere berettiget. Ud fra en positivistisk tradition er der visse retningslinier, der skal overholdes. Det er i den forbindelse rigtigt, at den humanistiske forskning (herunder psykologien) ofte har haft problemer med at leve op til disse retningslinier på grund af forskningsgenstandens særlige karakter. Men der kan godt bedrives videnskab ud fra andre retningslinier, end dem den positivistiske tradition angiver. Indenfor den hermeneutiske tradition er videnskabsidealet for eksempel, at videnskab skal være tolkende og ikke årsagsforklarende. Derfor arbejder mange psykologer indenfor denne forskningstradition, hvilket Harris dog ikke kommenterer.

Andre voksnes betydning for børns udvikling

Gruppensocialisationsteoriens tese er som sagt, at det er børns jævnaldrende venner, der har betydning for, hvordan de udvikler sig som mennesker. Harris ærinde er derfor først og fremmest, at give læseren en øget forståelse af de gruppesammenhænge, som børn indgår i. Det betyder, at den rolle som institutioner og skoler spiller for børns udvikling, blandt andet som ramme om diverse gruppesammenhænge, ikke belyses af Harris, ligesom hun heller ikke diskuterer lærere eller pædagogers pædagogiske praksis i forhold til børn personlighedsudvikling.

Det betyder dog ikke, at hun udelukker betydningen af disse forhold, hvilket fremgår af en case med en skolelærer, som hun anvender i sin bog. Casens omdrejningspunkt er en skolelærer, som - på trods af skolens dårlige ry og elevernes manglende skoletilpasning - er i stand til at øve positiv indflydelse på sine elever (de bliver mere flittige og får større selv-værd i forhold til deres skolefærdigheder og -præstationer) (se Harris kapitel 11). På den baggrund konkluderer Harris:

"Teachers have power and responsibility because they are in control of an entire group of children. They can influence the attitudes and behaviors of the entire group. And they exert this influence where it is likely to have long-term effects: in the world out-side the home, the world where children will spend their adult lives." (Ibid., side 241).

Lærere har med andre ord magt og et ansvar, fordi de har kontrol over grupper af børn. Som gruppeleder kan de være med til at øve indflydelse på regler, værdier og normer i børnegruppen og på den måde påvirke børns adfærd. Dermed øver de også indflydelse på børnene, der hvor den er mest afgørende - nemlig i verden udenfor familien.

Samtidig mener Harris, at de voksnes (eller ældre børns) kultur kan have en afsmittende effekt på de værdier og normer, som udvikles i børnegruppen.

Med mindre man kigger på de tilfælde, hvor børns kultur ikke er som de voksnes, vil man derfor kunne forledes til at tro, ligesom det er sket for udviklingspsykologien, at børn er, hvad de er, og har lært hvad de kan af deres forældre. Men selvom der er tale om en afsmittende effekt, så insisterer Harris på, at børn ikke reproducerer de voksnes kultur, men selvfølgelig godt kan bruge elementer fra den. Harris refererer i den forbindelse til en undersøgelse af sociologen William Corsaro, der bygger på observationer af tre til femårige børn i børnehaver i Italien og USA (se Harris side 200). Undersøgelsen viser, at selv om der er tale om en afsmittende effekt fra de voksne til børnene, så reproducerer børnene ikke blindt de voksnes værdier og normer. Der er elementer fra de voksnes kultur, som børn kan og vil vælge fra.

Harris inddrager også andre cases, som illustrerer, at børns kultur adskiller sig fra de voksnes. En af dem drejer sig om en skole for døve børn. Her viser det sig blandt andet, at de voksnes (undervisernes) normer og værdier er helt forskellige fra de døve børns. Det kan skyldes, at de voksne, fordi de ikke selv er døve, har et værdi- og normsæt, der bygger på en "hørende" kultur, hvorimod de døve børn har udviklet deres egen "døve" kultur. Pointen er imidlertid, at de døve børn selv har udviklet normer og værdier, som de voksne ikke er en del af eller kan øve indflydelse på.

Harris pointe omkring læreres rolle som gruppeledere uddybes eller nuanceres desværre ikke. I forhold til den aktuelle debat om mobning vil det dog - i lyset af det ovenstående - kunne betragtes som en central opgave for voksne, som arbejder med børn, at være opmærksom på gruppedynamikker. Især når det tages med i betragtning, at børns gruppeadfærd - herunder deres status i gruppen - har betydning for deres personlighedsudvikling.

Afsluttende bemærkninger

Harris har formuleret gruppessocialisationsteorien på baggrund af omfattende litteraturstudier samt en kritisk gennemgang af den eksisterende forskning på området. De fleste af teoriens hypoteser dokumenteres dog primært gennem enkeltstående cases, anekdoter samt Harris egne observationer herunder hendes egne barndomserfaringer samt hendes erfaringer med sine to døtre. Det giver teorien et lidt vilkårligt præg. Harris er godt klar over denne svaghed men forsvarer det med, at forskningen ofte koncentrerer sig om de overordnede og generelle forhold. Det betyder, at det som adskiller sig fra det generelle tit overses, og at man hermed kan miste værdifuld data:

"When you collect data you look at averages, overall effects. The exceptions get washed out, like the fluff on the lint filter. But [...] it is the exception that tells you what is really going on." (Ibid., side 214).

Problemet er imidlertid, at Harris' form er meget forførende, idet der konstant appelleres til læserens sunde fornuft og argumenteres med "commonsense" slutninger. Et eksempel er, når Harris siger, at de fleste piger bedst kan lide at lege med dukker, og at børn helst ikke vil ses med deres forældre, hvis de er i selskab med deres venner. Det er jo rigtigt nok. Vi kender alle piger, der helst vil lege med dukker, og børn som bliver generte, når deres forældre viser sig i skolen. Men det beviser jo ikke, at vennerne er vigtigere end forældrene. Og så kender vi vel også piger, som ikke gider lege med dukker og børn, som ikke påvirkes nævneværdigt af, at deres forældre viser sig i skolen.

Til Harris forsvar må man sige, at gruppessocialisationsteorien stadig er så ny, at de enkeltstående cases og anekdoter forhåbentlig snart vil kunne suppleres og underbygges af empiriske undersøgelser. Da forskningen i børns personlighedsudvikling samtidigt har været koncentreret om at bevise "opdragelses-antagelsen" og ikke lede efter alternative forklaringsmodeller, har Harris ikke haft mange muligheder for at finde relevante datakilder og undersøgelser. I det lys er gruppessocialisationsteorien en god anledning til at udfordre vore forestillinger om børns personlighedsudvikling, at inspirere til nye perspektiver i børneforskningen og pege på nye handlemuligheder i den psykologiske og pædagogiske praksis.